

81'42

rad primljen: 23. 10. 2017.
rad prihvaćen: 12. 12. 2017.

IZVORNI NAUČNI RAD

HASNIJA MURATAGIĆ-TUNA

redovni profesor, prof. dr.
Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu
Franje Račkog 1, Sarajevo, BiH
hasnijamuratagictuna@live.com

ZNAČAJ FERDINANDA DE SAUSSUREA ZA RAZVOJ LINGVISTIČKE STILISTIKE

Jedan od najvećih lingvista svih vremena bio je nesumnjivo Švajcarac Ferdinand de Saussure (1857–1913). Njegova snažna individualnost, veliki, originalni lingvistički talenat, izrazit smisao za naučnu teoriju i lični uticaj koji je vršio na svoje učenike učinili su ga ne samo tvorcem značajne škole (tzv. ženevske škole) nego i cele jedne epohe u nauci o jeziku: u idejama koje je on prvi glasno i sugestivno zastupao našla je svoje korene strukturalna lingvistika.

Milka Ivić, *Pravci u lingvistici*, Državna založba Slovenije,
Ljubljana, 1978, 103.

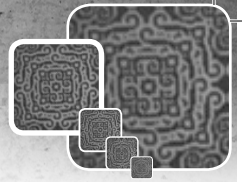
Sažetak: Ferdinand de Saussure smatra se jednim od najvećih lingvisti svih vremena. Posjedovao je izrazit smisao za naučnu teoriju i imao veliki utjecaj na svoje učenike. Smatra se tvorcem tzv. ženevske škole i strukturalne lingvistike. Zapravo, strukturalizam počiva na idejama koje je Saussure prvi glasno zastupao. Na Saussureovim tumačenjima jezika svoje će učenje temeljiti brojne strukturalističke škole. Njegov učenik Charles Bally je na Saussureovoj dihotomiji jezik – govor koncipirao deskriptivnu stilistiku, odnosno stvorio afektivnu stilistiku. Ona za svoj predmet uzima opisivanje stila jezika kao sistema. Za razvoj lingvističke stilistike značajno je proučavanje stila na osnovama Saussureovih učenja u okvirima praške škole, poznate kao škole funkcionalne stilistike i dr. U radu ćemo pokazati kako je Ferdinand de Saussure vrlo inspirativno djelovao na stilistiku, odnosno na lingvističku stilistiku, zato što je smatrao da jezik treba posmatrati primarno na sinhronoj ravni, da treba proučavati unutrašnje zakonitosti jezičke strukture i funkcioniranje jezika kao sistema izražajnih znakova. To će utjecati na razvoj jednog od najvažnijih principa u lingvističkoj stilistici, na princip izbora itd.

Ključne riječi: Ferdinand de Saussure, Charles Bally, Nikolaj Sergejevič Trubeckoj, Roman Jakobson, jezik, govor, stil, izbor, afektivnost, jezički znak, sistem, sinhronija, dijahronija, strukturalizam.

Jezička pitanja bila su predmet proučavanja odavnina. Postepeno je stvarana nauka o jeziku u staroj Indiji, Kini, antičkoj Grčkoj itd., samim tim stvarane su i određene lingvističke teorije, odnosno gramatičke tradicije, lingvističke škole i lingvistički pravci (uporedno-lingvistički, biološki naturalizam, mladogramatičari, praška škola, kopenhaska, deskriptivna, strukturalizam, generativna gramatika...). Jedan broj lingvističkih teorija nosi ime po tvorcima. Danas se najčešće govori o lingvističkim teorijama Wilhelma von Humboldta i Ferdinanda de Saussurea.

Općenito, za razvoj lingvističke misli od velikog značaja bilo je objavljivanje *Sveopće racionalne gramatike*, odnosno Gramatike Por-Rojala, 1660. godine. U njoj su jezički problemi tumačeni iz ugla lingvistike, a ne iz ugla filozofije. Ta se godina “uzima kao početak postojanja opšte lingvistike, kao samostalne naučne discipline” (Minović 1985: 147). Humboldt stvara “cjelovitu lingvističku teoriju koja je određivala unutarnju formu jezika”, zbog čega ga lingvisti posebno prikazuju (Minović 1985: 147). Saussure je polazio od toga da je u jeziku sve povezano, da postoji neka osnovna struktura koja objedinjuje gramatičke forme istoga sistema u jednu cjelinu, pa je značajan po tome što je stvorio “zaokružen sistem lingvističkog znanja, koje je osvjetljavalo puteve daljih istraživanja u nauci o jeziku” (Minović 1985: 169). Treba spomenuti i Noama Chomskog za čije se ime veže generativna gramatika.

Louis Hjelmslev, glavni teoretičar Kopenhaskog lingvističkog društva, u svojim je djelima često isticao značaj Ferdinanda de Saussurea za razvoj moderne lingvističke misli. On je Saussurea proglasio temeljivačem lingvističkog strukturalizma. Zapravo, lingvistika je tek u XIX stoljeću postala moderna nauka o jeziku. Zahvaljujući metodama koje su primjenjivane u prirodnim naukama, počela se zanimati i za stilistiku, koja je dugo ostajala u okviru retorike. Ispitivanje

teksta sastojalo se u utvrđivanju retoričkih figura koje se u njemu javljaju. Pisci i njihova djela uvrštavali su se u jednu od tri velike stilske kategorije: težak, srednji i lahak stil. Danas se ovakva stilistička proučavanja smatraju zastarjelim. Međutim, moderna stilistika se nije razvila iz tradicionalne retorike, već iz istraživanja tekstova, poznatih u Francuskoj pod nazivom *Explication des Textes*, a u Engleskoj pod nazivom *Close Reading*, vršenih početkom XX stoljeća (Vuković 2000: 156). Kasnije su krenula sistematičnija istraživanja stila, koja su se razvijala u tri pravca: u pravcu lingvistike, psihologije i nauke o umjetnosti. Smatra se da lingvistički pravac započinje pojavom ženevske škole, koju je utemeljio Ferdinand de Saussure. Tvrdi se da su predstavnici ženevske lingvističke škole Ferdinand de Saussure i Charles Bally osnivači moderne stilistike kao posebne lingvističke discipline (Antoš 1974: 9). “Ženevska škola znači pokušaj da se stilistička problematika usmeri novim putevima i saobrazi novim pogledima na lingvistiku” (Pavlović 1969: 10).

Iz ženevske škole je direktno proizašla jedna koncepcija moderne stilistike, usmjerene na kolektivni izraz, poznate lingvističke stilistike / lingvostilistike ili stilistike kolektiva, stilistike izraza, deskriptivne stilistike. Druga koncepcija moderne stilistike proizašla je iz tzv. minhenske škole, koju je utemeljio Karl Vossler. Ona se usmjeravala na jezik pojedinca, na idiolekt, na njegovo kreiranje izraza uvjetovano faktorima ukusa. S obzirom na to da se bavi uzrokom upotrebe jezičkih sredstava koje pojedinac odabira iz kolektivnog jezika, obično se naziva genetičkom stilistikom. U posljednje vrijeme naročito se snažno razvijaju funkcionalna i semiotička stilistika. Međutim, Saussure nije osnivač stilistike, čak ni one koja se razvila u krilu ženevske škole. “On se nije neposredno interesovao za područje stila, ali su njegove lingvističke ideje čvrsto inkorporirane u sve savremene filološke discipline, tako da ga mnogi smatraju najvećim lingvistom vijeka i čovjekom koji je postavio osnove strukturalne lingvistike” (Vuković 2000: 157).

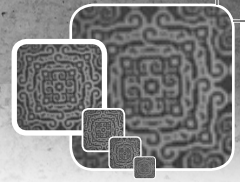
Nekoliko Saussureovih ideja i termina mogu se smatrati uvodom u “svijet ideja i tzv. deskriptivne (lingvističke) i tzv. genetičke (književne)

stilstike”. Smatra se da je bez njih “teško govoriti o bilo kom pitanju sa područja stilstike u bilo kojoj od više njenih koncepcija” (Vuković 2000: 159).

Dušan Jović, jedan od najpoznatijih profesora lingvistike s naših prostora, kaže da je učenje Ferdinanda de Saussurea vrlo inspirativno djelovalo na stilstiku, posebno na razvoj lingvističke stilstike. Tvrdi da su se Saussureovi osnovni principi najpotpunije manifestirali najprije u radovima njegovog učenika Charlesa Ballyja, zatim u većem broju radova lingvista i stilista u Francuskoj i drugim svjetskim naučnim centrima. I “nova retorika počela se profilirati u Francuskoj i Belgiji 60-ih godina pod utjecajem modernih lingvističkih duhova Sosira, Hjelmsleva, Benvenista, Jakobsona i dr., kao i pod utjecajem književnoteorijskih radova predstavnika tzv. francuske nove kritike” (Jović 1975: 5).

Revolucionarnost Saussureove lingvističke misli najbolje možemo uočiti ako se osvrnemo na osnovne poglede na jezik prije Saussurea.

U antici i srednjem vijeku razvijana je ideja o nepromjenljivosti svijeta i jezika. “Budući da je jezik fiksiran, stvari su u njemu vezane za riječi... neraskidivom vezom. Takav pogled na svijet i jezik traje praktično sve do XIX vijeka” (Vuković 2000: 157). To znači da se dugo vjerovalo da je jezik jednom dat za sva vremena. Međutim, veliki njemački filolog, osnivač opće lingvistike Wilhelm von Humboldt “iznosi ideju da je jezik dinamički fenomen s dvostrukim aspektom (socijalnim i individualnim), u čijoj je srži duh naroda, njegov pogled na svijet”. Tu ideju Saussure dalje razvija. Kaže da je jezik ljudska tvorevina “psihičkog i društvenog porijekla” i sistemskog karaktera. Zapravo, jezik je sistem znakova, “odnosno sistem povezanih fonoloških, leksičkih i gramatičkih elemenata koji služi za komunikaciju”. U jeziku se unutrašnji odnosi grupišu oko dvije ose: horizontalne (sintagmatske) i vertikalne (asocijativne /paradigmatske/). Saussure razlikuje jezik kao sistem, kolektivni (langue), od individualne upotrebe jezika (parole). Prvi je socijalni, drugi individualni; prvi je zakonomjeran i bitan, drugi je slučajan i nebitan. Pošto je jezik zakonomjeran, onda je “uhvatljiv” i može biti predmet lingvistike. Govor

nije takav i ne zadovoljava pretpostavke naučnog interesovanja. Zato je jezik postao predmet Saussureove strukturalne lingvistike (mada Saussure nije upotrebljavao ovaj termin, već sistem), a ne govor. Govor je, kao slučajan, dosta zanemaren (Vuković 2000: 158).

Pojavom strukturalizma međuzavisnost stilistike i lingvistike se sve više učvršćuje. Stilistika kontinuirano slijedi razvoj lingvističke teorije. Čini se da je u XX stoljeću prevaziđeno pitanje mjesta stilistike (da li je dio gramatike, kako su smatrali mladogramatičari, da li je samostalna disciplina, ili je dio književnih teorija), te da se sve više istražuje suština stilskog fenomena i načini kako da se on objasni.

Treba napomenuti da je postojala izrazita suprotnost među pojedinim školama strukturalne lingvistike. Neslaganja su se najviše odnosila na utvrđivanje kriterija za određivanje vrijednosti jezičkih jedinica. Vremenom je došlo do približavanja i usaglašavanja. Strukturalizam se istovremeno javio u Evropi i Americi, ali za stilistiku je najbitniji onaj koji se razvijao u Ženevi (uvjetno rečeno Saussureov strukturalizam, koji se kasnije pod utjecajem Ballya razvija u specifičnom pravcu), Pragu (funkcionalna, škola fonologa, čije ideje nastavlja Roman Jakobson u okvirima harvardske škole) te Kopenhagenu (škola glosematičara, poznata i kao neososirijanstvo).

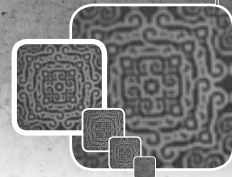
Gotovo sve Saussureove ideje bile su bitne za stilistiku. Vidjeli smo, on je jezik shvatao kao sistem (jezik posmatran sam po sebi i sam za sebe), utemeljio je strukturalizam i semiotiku i podstakao dalja proučavanja jezika.

Na sistemski karakter jezika ukazivali su i prije Saussurea, naročito Humboldt, William Dwight Whitney, Jan Baudouin de Courtenay i Mikolaj Kruszewski, pripadnici malo poznate kazanjske škole, Michel Bréal i drugi. O tome se ništa ne kaže u Saussureovu *Kursu opće lingvistike*, jer su ovo djelo, kako je odveć poznato, objavili poslije Saussureove smrti njegovi učenici, odnosno kolege, Charles Bally i Albert Sechehay na osnovu Saussureovih ženevskih predavanja iz opće lingvistike održanih 1906–1912. Kod nas je djelo prevedeno i objavljeno, dosta skraćeno, tek 1969. Preveo ga je S. Marić, a objavio

Nolit. Prije dvadeset godina (1996) pojavilo se i integralno djelo u izdanju Izdavačke knjižarnice Zorana Stanojevića, Sremski Karlovci – Novi Sad. Iz djela se može vidjeti da je Saussure prihvatao nove ideje lingvisti, kritizirao stare, najviše komparativiste, koji nikada nisu odredili prirodu svojih proučavanja, niti utvrdili pravi metod proučavanja, te nisu mogli ni osnovati pravu nauku o jeziku. Saussure smatra da jezik treba proučavati samo s vlastitih, lingvističkih pozicija, u međusobnoj vezi, tj. u sistemu, a ne s pozicija drugih nauka, i na osnovu vlastitih metoda. Tako je stvorio cjelovitu, novu lingvističku teoriju.

Saussure je jezik posmatrao kao sistem znakova “i to kao sistem izražajnih znakova” (Kaiser 1973: 325), i nagovijestio mogućnost sagledavanja “jezičkih pojava kao kompleksa različitih odnosa i nivoa koji se ne mogu raščlaniti pukim dijahronijskim opisivanjem; dijelovi jezičkog sistema posmatraju se u njihovoj ‘sinhronijskoj solidarnosti’” (Kovač 1981: 168). U lingvistici je strukturalizam “napustio dijahronijsko istraživanje pojedinačnih pojava da bi otkrio cjelovite sisteme koji funkcionišu unutar sinhronije” (Kovač 1981: 167). Tako su stvorene metodološke pretpostavke strukturalne poetike, samim tim i stilistike, primarno lingvističke, čiji je glavni predmet proučavanja književno djelo. Strukturalna poetika književno djelo vidi kao sistem samostalne duhovne organizacije, gdje se odvojeno razmatraju vanjski oblici i smisao, strukturni model i njegove značenjske funkcije. Dakle, strukturalnom metodom se ne tumači poruka djela, već se otkrivaju mehanizmi “koji omogućavaju da se poruka oblikuje, da stvari dobiju smisao”. Kako je rekao Rolan Bart: “cilj kritičara nije da odredi i utvrdi smisao stvari nego da pronade puteve koji taj smisao čini mogućim” (Kovač 1981: 170).

Dakle, Saussure je jezičku nauku “usmjerio na proučavanje unutrašnjih zakonitosti jezičke strukture, na funkcionisanje jezičke strukture, na funkcionisanje jezičkog sistema” (Minović 1985: 173). Na ovim osnovama svoja će učenja temeljiti brojne lingvističke škole, tzv. strukturalističke. Konkretno, za proučavanje stila na Saussureovim osnovama značajna je praška lingvistička škola, poznata i pod imenom

škola funkcionalne lingvistike (1926–1939). Zasnivanje funkcionalne stilistike vezuje se za izlazak *Teza* (1929), kao i za radove Havráneka, Mathesiusa i Mukařovskýog. Dušan Jović poglede Pražana na funkcije jezika i funkcionalne stilove dovodi u vezu s De Saussureom. Kaže da je Saussureovo insistiranje na društvenoj funkciji jezika bilo uopćeno, a Pražani su otišli dalje. Sasvim tačno su uočili i istakli da sve jezičke manifestacije imaju društvenu funkciju (1975a: 111). Praški strukturalisti su skrenuli lingvistička istraživanja s jezika kao sistema na funkcionisanje toga sistema, jer je jezik “sistem koji djeluje i funkcioniše”. (Kožina 1970c: 6 prema: Tošović 2002).

Saussure je smatrao da treba teorijski razgraničiti pojam jezika i govora, svjestan da je u praksi ovo razgraničenje neizvodljivo, ali nije baš previše insistirao na razlici između govora pojedinca i jezika koji je svojina cijele zajednice (koji se nalazi u govornoj svijesti svakog pojedinca), kako tvrde priređivači *Kursa*.

Pražani su prihvatili Saussureovo razlikovanje jezika i govora. Na toj razlici Trubeckoj je razradio svoju fonologiju. On je u svom kapitalnom djelu *Principi fonologije* “pominjući *apelativnu* i *ekspresivnu fonologiju* kao područja koja treba da proučavaju impresivne i ekspresivne vrijednosti fonema i fonemskih varijacija, označio i predmet *fonostilistike*” (Vuković 2000: 67). Fonostilistiku je podijelio na stilistiku fonologije i stilistiku fonetike. “Prva se bavi konvencionalnim i opštim fonološkim prosedeima u sistemu jezika, druga fonetičkim crtama, naravno obje iz stilističkog ugla. On takođe razdvaja *ekspresivnu* i *apelativnu stilistiku*: prva izučava prosedee i foničke crte onoga koji se izražava, druga fonološke prosedee koji služe da izazovu emocije slušalaca” (Vuković 2000: 67).

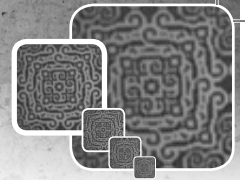
Za stilistiku, lingvistiku, književnu teoriju i semiologiju poseban značaj imala je Saussureova teorija znaka. Prema Saussureovu mišljenju, znak je kombinacija pojma i akustičke slike, odnosno označenog i oznake. Označeno (signifié) se odnosi na pojam, a ne na konkretni predmet. Veza između označenog i oznake je proizvoljna. Ovakva Saussureova definicija znaka podstakla je brojne autore da govore o motiviranosti, odnosno nearbitrarnosti jezičkog znaka. Dovoljno je

spomenuti one koji su pisali o simbolizmu glasova, kao Jespersen, Grammont, Marouseau i dr. Oni koji su podržali Saussureovu tvrdnju o proizvoljnosti jezičkog znaka smatrali su da se označitelj, tj. akustička slika mora šire i potpunije shvatiti nego što je to činio Saussure. “Očito je da akustičku sliku riječi ne čine samo glasovi (čiji slijed jeste nemotiviran, arbitraran), nego i intenzitet, intonacija, pauza, tempo, registar, ritam, koji mogu uvelike, a ponekad i posve premašiti usko leksičko, arbitrarno značenje riječi” (Vuletić 1976: 31).

Jedna od najvažnijih stilističkih tema ruskih formalista bilo je pitanje odnosa zvučnog i značenjskog sloja u verbalnoj strukturi.

Saussureovu teoriju o arbitrarnosti jezičkog znaka, tj. njegovoj nemotiviranosti, i pored očite motiviranosti onomatopeja (Saussure je smatrao onomatopeje jezički perifernim), Pražani nisu prihvatili, ali ih je Saussureova teorija inspirirala da drugačije tumače jezički znak. Tako je Roman Jakobson u svojim analizama poetskih tekstova upozoravao na to da u okviru znaka postoji izvjesno prožimanje i podudaranje glasa i značenja. Govorio je o eufoniji i utjecaju prirode glasova na eufoničnost (otvorenost, zvučnost, visina...), vršio je spektrografska mjerenja i razrađivao teoriju distinktivnih obilježja fonema, klasificirao fonemska obilježja prema sonornosti i tonalitetu (Jakobson 1966: 177). Naročito se raspravljalo o sugestivnoj moći fonema, ekspresivnoj vrijednosti glasova, sinesteziji, obojenom slušanju itd. Nastojalo se pokazati da je veza između oznake i označenog u običnom jeziku proizvoljna, kako je tvrdio Saussure, a da je ta veza u poetskom jeziku motivirana. Sve je to “otvorilo put u bolje razumijevanje prirode fonema, a samim tim i pouzdaniji put u fonostilističku problematiku” (Vuković 2000: 69).

Praška škola je na jednom mjestu okupila “sosirovce” i formaliste. Ideje formalista ukomponovane su u Saussureovu lingvistiku s ciljem da se dobije bogatiji, prošireniji i univerzalniji metod. Nazvali su ga strukturalističkim. Praška škola postala je naročito poznata po tome što je razradila učenje o jeziku kao sistemu koji ima svoje funkcije. Utvrdili su da izbor jezičkih jedinica zavisi od ciljeva iskaza. Govorili su o dvjema osnovnim funkcijama: komunikativnoj (socijalnoj)

i ekspresivnoj (emocionalnoj) i o tome da vanlingvistička stvarnost uvjetuje različite funkcionalne jezike, odnosno funkcionalne stilove.

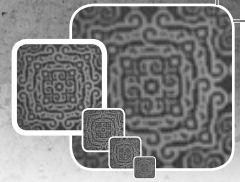
Poslije objavljivanja Saussureovih pogleda na jezik, lingvistika stvarno postaje moderna nauka. Na jezik se gleda kao na utvrđeni sistem znakova koji je usvojila jedna društvena zajednica, a koji egzistira u svijesti svakog njenog člana. Jezik se konkretno realizira u samom govornom aktu pa je prirodno da ima individualni karakter i da predstavlja živu riječ i slobodnu volju pojedinca. Pojedinaac svojim govorom aktualizira apstraktne mogućnosti jezika, vrši izbor prema uvijek novoj životnoj situaciji u kojoj govori. Takvo shvatanje jezika omogućilo je da se stil tretira kao stvaralačka realizacija onih mogućnosti koje jezik pojedincu stavlja na raspolaganje. Na takvim premisama Charles Bally, Saussureov učenik i nasljednik na općoj lingvistici u Ženevi, proširuje nauku o jeziku “na one jezičke pojave koje stoje u službi izražavanja ličnog stava i emotivnog stanja onoga koji govori. U tom smislu on je zasnovao *stilistiku* kao nauku o izražajnim vrijednostima jezika” (Lešić 1981: 43). Bally na osnovu Saussureove dihotomije jezik – govor (*langue* – *parole*) koncipira deskriptivnu stilistiku koja za svoj predmet uzima opisivanje stila jezika kao sistema.

U osnovi Ballyeve stilistike jezik je prožet ljudskim osjećanjima, ispunjen ljudskim željama i uvijek impregniran nečim ličnim, zbog čega ima dodatnu izražajnu vrijednost, tj. afektivnu energiju koja se probija kroz intelektualistički jezički okvir. Zato Bally razlikuje logički i afektivni aspekt jezika. Logički aspekt jezika prisutan je uglavnom u jeziku nauke, a živa riječ je uvijek prožeta osjećanjima i stavovima onoga ko govori. Svaka se ideja realizira u nekakvoj afektivnoj situaciji. Otuda stilistika treba da proučava načine kako se sistem jezika pretvara u živu riječ pojedinca. Bally, kao Saussure, jezik smatra sistemom znakova u službi komunikacije, ali u njemu vidi i zbir mogućnosti koje čovjeku stoje na raspolaganju da iskaže svoja raznovrsna osjećanja. Stilistiku zamišlja naukom koja treba da proučava afektivne elemente govora. Stilistika, kaže Bally, “proučava ekspresivna sredstva jezika sa stanovišta njihovog afektivnog sadržaja” (Bally 1951: 16). Pokušao je da registrira i opiše sve jezičke jedinice

koje su afektivne, npr. uzvike, onomatopeje, deminutive, augmentative, eliptične rečenice te jedinice koje imaju evokativnu vrijednost.

Ballyevi sljedbenici umjesto pojma afektivnost uvode pojam ekspresivnost i u stilistiku uključuju sva ona jezička sredstva koja nadilaze referencijalnu i komunikativnu funkciju izraza (pored afektivnih vrijednosti izraza zanimaju se za ritmičku strukturu rečenice, eufoniju glasovnih skupova, leksiku koja pojačava sugestivnost govora itd.), ali čuvaju polaznu poziciju svoga učitelja, tj. u samom jeziku otkrivaju pojave koje imaju ekspresivnu vrijednost, a koje pojedinac bira saobrazno svojim potrebama. Uz pojam ekspresivnost sljedbenici uvode i pojam stilističke varijante. One se odnose na dva iskaza u jednom jeziku koji prenose isto saopćenje, ali se razlikuju po jezičkoj strukturi, odnosno po stilu.

Ballyeva stilistika se orijentirala na registriranje i opisivanje ekspresivnih sredstava kojima jedan jezik raspolaže pa je slična klasičnoj retorici. Nije se bavila stilom kao cjelovitom uobličenošću individualnog govornog akta “već samo ekspresivnim mogućnostima jednog jezika kao sistema i koda... Šarl Bali odlučno je odbijao da se bavi fenomenom jezika kao medija književnog stvaranja... zato što je on po svojoj prirodi isto toliko vještački kao i jezik nauke i što po svojoj intenciji ostvaruje drugačiju funkciju nego što ga ima ‘prirodni govor’” (Lešić 1981: 45). Prirodni jezik ne teži da ostvari ni logički ni estetski ideal. Bally je smatrao da estetska funkcija jezika u književnom djelu jeziku daje jednu posebnu dimenziju pa se nije zanimao za jezik književnog djela. Njega je zanimala stilistika koja je obuhvatala cjelokupnu oblast ljudskog govora i sva ekspresivna jezička sredstva. Međutim, samo je trebalo umjesto općeg sistema jezika uzeti književno djelo i u njemu otkrivati efekt i funkciju jezičkih jedinica. Tako su Ballyjevi učenici (Marsel Cressot, Jan Marouzeau, treba dodati da Ballyevu koncepciju stilistike proširuju i Petar Guberina, Amado Alonso i dr.) svoja istraživanja usmjerili ka konkretnoj realizaciji općih jezičkih mogućnosti u individualnom govoru, odnosno u književnom djelu. U njemu je izbor jezičkih sredstava smišljeniji i svjesniji, jer pisac nastoji što potpunije privući pažnju čitalačke publike.

Književnom djelu se pristupa kao jezičkoj umjetnini, kao umjetnosti riječi. Treba naglasiti da je Bally, na principima Saussureove lingvistike, “zasnovao stilistiku kao strogo lingvističku disciplinu, koja svjesno zanemaruje estetske funkcije jezičkog izraza” (Lešić 1981: 48).

Estetički fenomen jezika naročito naglašava talijanski estetičar Benedetto Croce u svom najpoznatijem djelu *Estetika* (Kosmos, Beograd, 1934. god.). On tvrdi da jezik u svim svojim formama pretvara impresiju u ekspresiju, emociju u izražajni oblik. Tako ističe identičnost umjetničke ekspresije i izražavanja u jeziku, jer čovjek, u svakom činu svoga izražavanja, kaže on, govori kao pjesnik, jer želi da naglasi svoja osjećanja. Croce je jezik više shvatao kao kreativnu aktivnost pojedinca, a manje kao sistem znakova koji je svojina čitave jedne zajednice. Stil je shvatao kao jedinstvo intuitivnog saznanja i njegovog ekspresivnog oblika, ali i kao jedinstvo svih izražajnih sredstava u cjelini jezičkog izraza (Lešić 1981: 49).

Možemo zaključiti da je Bally utemeljitelj lingvističke stilistike kao discipline. Nije se bavio individualnim stilom pisca ili govornika, već se bavio proučavanjem ekspresivnog i afektivnog u jeziku kao kolektivnoj činjenici služeći se Saussureovim tumačenjem asocijativnih odnosa. Saussure je naglašavao da se sam bavi lingvistikom jezika, a ne lingvistikom govora, ali je isticao da je u istoj mjeri značajna i lingvistika govora. Mislimo da je zato Bally primjenjivao čitavo svoje stilističko učenje samo na govorni dio jezika, svakako sinhronijskim pristupom. Prijašnja proučavanja stila ograničavala su se samo na pisani jezik.

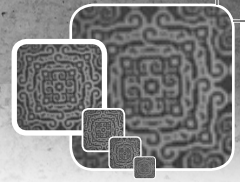
Bally je odredio zadatak stilistike stavljajući u prvi plan ekspresivne elemente jezika i njihove efekte nastale spontanom putem. Polazeći od ekspresivnosti, ne zanemarujući deekspresivizaciju jezičkih jedinica, Bally u neku ruku postavlja temelje dijahronijskom pogledu na jezik. Saussure se zanimao samo za sinhroniju jezika. Ballyeva podjela stilistike na eksternu i internu zapravo je Saussureova podjela lingvistike.

Jedna od temeljnih dihotomija Saussureove nauke o jeziku tiče se vrste odnosa među elementima u jeziku. Svaka jezička jedinica u datom

jezičkom stanju prema drugim jedinicama istoga jezika može imati dva različita tipa odnosa. Jezičke jedinice se u tekstu nižu (ulančavaju) jedna za drugom, tvore kombinacije, odnosno sintagme (Saussure ih shvata u najširem smislu, od sastava riječi /nož-ić/ do rečenice). Elementi u sintagmi dobijaju vrijednost prema elementu koji mu prethodi i onome koji mu slijedi, ili prema obama. Riječ je o sintagmatskim odnosima (*in praesentia*). S druge strane, svaki upotrijebljeni element (jezička jedinica) u tekstu / diskursu izaziva asocijacije s mnogim drugim elementima (koji nisu upotrijebljeni u tekstu) s kojima ima veze u značenju ili izrazu. Takve odnose Saussure je nazvao asocijativnim (*in absentia*). “Pojam asocijativnih odnosa imat će poslije veliko značenje u Ballyjevoj stilistici. Strukturalna će lingvistika (Pražka škola i glosematika) iz asocijativnih odnosa, koji se teško mogu jasno razgraničiti, izlučiti samo jedan precizno definiran tip: paradigmatske odnose (odnose između efektivno upotrijebljenih elemenata – fonema, morfema, riječi itd. – i svakog drugog elementa koji bi mogao doći na njihovu mjestu da je izbor bio drugačiji)” (Kovačec 2001: 92).

Stilistiku Saussureovog učenika Ballyja kritizirali su brojni stilističari, najviše zbog toga što je odbacivao proučavanje jezika književnog djela. U tom smislu, a na temelju Saussureove podjele jezik – govor, Pierre Guiraud iznosi stav da stilistika treba da proučava ekspresivna izražajna sredstva svakog tipa jezika, kolektivnog i individualnog, govornog i pisanog i ustanovljuje stilistiku izraza, odnosno deskriptivnu stilistiku, i stilistiku individualnog jezika, odnosno genetičku stilistiku.

Mislimo da Ballyevu koncepciju stilistike dalje razrađuje V. V. Vinogradov. On smatra da postoji stilistika jezika, teorija poetskog jezika i poetika. One su međusobno tijesno povezane, ali su autonomne. Stilistika jezika, ili strukturalna stilistika, kako je još naziva Vinogradov, “opisuje, određuje i objašnjava međusobne odnose, veze i uzajamno delovanje raznih korelativnih pojedinačnih sistema oblika, reči i konstrukcija unutar jedinstvene jezičke strukture kao ‘sistema sistema’” (Minović 1985: 147). Proučava historijski promjenljive tendencije ili

oblike korelacija jezičkih stilova, određenih kompleksom jezičkih znakova. Obično se nazivaju funkcionalnim stilovima. Što znači da Vinogradov u stilistiku jezika uključuje i proučavanje funkcionalnih stilova. Zapravo, Vinogradov smatra da jezički stilovi postaju osnova za diferenciranje mnogobrojnih i raznovrsnih *stilova govora*” (Vinogradov 1971: 13, 17). Vinogradovljeva stilistika govora manje je oslonjena na Saussureovu dihotomiju, a više na minhensku školu, koja je primat davala govoru kao kreativnom činu oslonjenom na fantaziju i ukus. Vinogradov razlikuje i treće područje ispitivanja, stilistiku umjetničke književnosti, koja se oslanja na stilistiku jezika i stilistiku govora, a na stilistiku umjetničke književnosti se naslanjaju teorija i historija pjesničkog jezika i poetika. Iako Vinogradov zagovara postojanje stila jezika i stila govora kao posebnih stilova, nikada to nije objasnio niti jasno obrazložio. Vidjeli smo da kao posebnu stilistiku (područje) Vinogradov tretira stilistiku umjetničke književnosti i na taj se način odvaja od Saussureovog učenika Charlesa Ballya, koji je isključivao proučavanje jezika pisaca.

Vinogradovljeva stilistika umjetničke književnosti u mnogome se prepliće sa stilistikom govora, ali u njoj centralno mjesto zauzima proučavanje individualnih sistema književnog izražavanja. Njen glavni zadatak jeste da otkriva i tumači estetsku prirodu i estetsku snagu strukturnih formi književnosti.

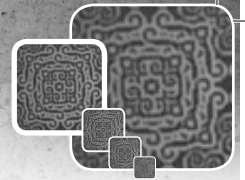
Genetička stilistika, poznata još kao idealistička i neoidealistička, temelji se na radovima minhenske škole, primarno na radovima Karla Vosslera, tvorca estetske idealističke škole. Smatra se da je pojedinac taj koji kreira izraz, odnosno jezik, te da je bitna njegova individualna, tj. konkretna upotreba jezika, a ne jezik u svojoj općosti i impersonalnosti. Pojedinac, i to onaj najdarovitiji, pisac, jedini je nosilac promjena u jeziku, bez obzira na to da li promjene vrši svjesno ili nesvjesno, ali ih najčešće čini pod utjecajem svojih estetskih nazora.

Sve se ovo može shvatiti kao direktno suprotstavljanje Saussureu koji je davao primat jeziku nad govorom. Međutim, Vossler i njegovi sljedbenici ne uzimaju za predmet svojih lingvističkih promišljanja ni jezik ni govor. Oni se zanimaju za jezik pojedinca, odnosno za

kategoriju koja stoji između jezika i govora. Ona se u savremenoj lingvistici naziva idiolekt. Nju je Saussure definirao kao “jedan skup znakova” karakterističan za pojedinca ili djelo (Giro 1964: 53). “Njih interesuje psihološka strana tog pojma, koja stoji iza osnovne funkcije individualnog govornog čina – ispoljavanja *izraza*. Komunikativnu funkciju govora, međutim, zanemaruju, što je već u njihovo vrijeme nailazilo na kritiku” (Vuković 2000: 182). Smatraju da je jezik kao sistem nebitan, a da je jedino bitna individualna, odnosno stilistička, realizacija jezika. Samo individualna realizacija jezika može biti kreativna, može stvarati promjene i obogaćivati jezik. Pisac je taj koji jezik valjano upotrebljava i koji stvara lični jezički sistem. Zato je, po njihovu shvatanju, zadatak stilističke kritike da otkriva autorovu ličnost sadržanu u djelu, jer su ličnost i stil uvijek povezani. Kreirajući svoje djelo, pisac u njega unosi i svoju ličnost. Taj lični stil pisca, odnosno njegova odstupanja od kolektivnog i očekivanog jezičkog izraza, posebno je zanimao Lea Spitzera, najznačajnijeg predstavnika psihološke stilistike. Spitzer će nešto kasnije književno djelo promatrati kao jedinstvenu strukturu, a svoj metod nazvati strukturalizmom.

Croceovi stavovi su također inspirirani Saussureovom dihotomijom, iako suprotstavljeni aspektima Saussureove doktrine. Croce smatra da nikakav jezički sistem (u Saussureovom smislu *lingua*) ne prethodi svojoj realizaciji. Ljudi ne govore prema nekakvom normiranom sistemu, niti prema rječnicima i gramatikama. Jedina realnost jezika je živi govor, rečenica, rečenični niz itd., a ne izdvojena riječ ili pak njihov mehanički skup. Napominje da je svaki uspjeti “živi govor” lijep i u određenoj mjeri književan (Starobinski 1990: 26).

Saussure je mislima o jeziku i govoru u savremenoj lingvistici pokrenuo ispitivanje odnosa krika i teksta, pojedinačnog i općeg, subjektivnog i objektivnog, tj. o pojedinačnom i kolektivnom fenomenu. Charles Bally je ovu dvostrukost proučavao kao dva različita tipa izraza: općeg (intelektualnog) i pojedinačnog (afektivnog). Bitnom karakteristikom afektivnog izraza smatrao je intonaciju, koju je kasnije Petar Guberina u knjizi *Zvuk i pokret u jeziku* raščlanio na vrednote

govornog jezika: akustičke (intonacija, intenzitet, tempo, pauza) i vizuelne (mimika, gest, stvarni kontekst).

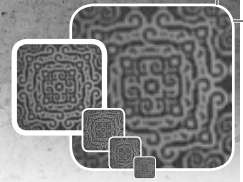
Na osnovu svega, možemo reći sljedeće. U duhu klasične Saussureove dihotomije parole (individualno jezičko ostvarenje) i langue (jezik kao svojina kolektiva), kojima se pridodaje i treća distinkcija language (sveukupnost jezika kao pojma, odnosi se na parole i langue zajedno), i prodora Ballyjevih ideja, stilistika se širi. Bavi se onim što u jezičkom smislu karakterizira pojedinca (individualna stilistika), obuhvata sociološka ispitivanja jezika (stilistika kolektiva) i utvrđuje sve načine na koje se jezički uobličavaju osnovne kategorije ljudskog duha (opća stilistika). Strukturalna lingvistika je posebno doprinijela razvoju stilistike. Jezik se smatra sredstvom komunikacije. Jezičko u najužem smislu je minimum izraza koji omogućava pravilnu komunikaciju. "Sve drugo što je, u strogoj ocjeni, samo dodatak minimumu da bi njegovu prenosnu funkciju maksimalno osiguralo – pripada stilistici" (Ivić 1978: 77).

Na razvoj stilistike bitno je utjecalo Saussureovo razlikovanje sinhronije (jezik u istovremenoj ravni, zatečeno stanje) i dijahronije (jezik u historijskoj ravni). Mada je Saussure u lingvistiku ušao zahvaljujući jednom radu iz dijahronije (o vokalima), smatrao je da je za lingvistiku bitna samo sinhronija, tj. da lingvistika treba da proučava jezik kao kolektivni, impersonalni sistem, u sinhronoj perspektivi. Saussure je tvrdio da iz dijahronije riječi ne možemo doznati ništa o njenom savremenom (sinhronom) značenju, tj. da savremeno značenje riječi nema nikakave veze s povijesnim značenjem riječi. Značenje se može proučavati u sinhroniji, odnosno u povezanosti i u zavisnosti od drugih elemenata jezika, koji u jednom određenom trenutku jezičkog razvoja čine sistem (strukturu). Saussure je nastojao lingvistiku osloboditi svih elemenata koji su strani njenom sistemu. Proučavanje može biti samo deskriptivno. Naučno relevantnim Saussure je smatrao zatečeno, sadašnje stanje jezika. Međutim, Saussureov stav da sinhronija nema ničeg zajedničkog s dijahronijom nije mogao objasniti promjene koje se u jeziku neminovno događaju. Zato su se oglasili ruski formalisti Jakobson i Tinjanov s idejom da sinhronija i dijahronija ne

mogu biti toliko suprotstavljene. Ipak, Saussureova tvrdnja o bitnosti sinhronije utjecala je na to da se stilistika profilira kao sinhronijska nauka. Pierre Guiraud je smatrao da ovakav pristup treba korigirati jer je vrijednost jezičkih jedinica promjenljiva u vremenu, samim tim i njihova stilska vrijednost. Ono što u jednom periodu može biti stilski markirano, ne može to obilježje obavezno imati za sva vremena. Kako se književna djela stvaraju kroz historiju, sasvim je jasno da se moraju proučavati iz sinhronijske i dijahronijske perspektive. Miha-il Bahtin će se također založiti za dijahrono izučavanje djela iz dalekih epoha, kao i tuđih jezika, jer se njihova umjetnička vrijednost ne može cijeniti živim jezičkim osjećanjem. Zato treba primjenjivati dijahrono izučavanje jezičkih sistema i stilova “te epohe i razumijevanje društveno-ideološkog smisla jezika, kao i opšte duhovne klime toga doba” (Vuković 2000: 130). Na značaj poznavanja jezika dalekih vremena, odnosno na vezu stilistike s historijskim proučavanjem jezika, ukazuju Voren i Velek, zatim Leo Spitzer i drugi. Michaille Riffaterr, zastupnik teorije norma – otklon, u kojoj se stil tretira kao narušavanje uobičajnog, očekivanog, govori o tome da sinhrona i dijahrona ravan nije identična u lingvistici i stilistici. Lingvist lahko može utvrditi značenje npr. arhaizama koji to nisu bili u vrijeme nastanka teksta i rekonstruirati vrijeme nastanka teksta, ali stilistika se zanima za doživljajni aspekt. Inače se stalno vodi polemika između zagovornika sinhronijske i dijahronijske misli. Claude Lévi-Strauss se zalagao za potpuno eliminiranje dijahrone perspektive. Za razliku od njega, Jakobson je prvi i osnovni zadatak poetike vidio u “prihvatanju sinhroničkog metoda, koji je u lingvistici tako metodološki nedvosmisleno istakao F. de Sosir” (Petković 1975: 183). Taj metod je, po Jakobsonovu mišljenju, omogućavao proučavanje poetskog jezika tako da se može uspoređivati s postojećom jezičkom tradicijom, praktičnim jezikom sadašnjice i poetskom tradicijom koja je prethodila.

Danas je sasvim jasno da se u stilistici, ali i drugim naukama, ne može zanemarivati niti jedna perspektiva.

Poznato je da je Saussure teorijski utemeljio semiotiku, odnosno semiologiju, kako ju je on nazivao. Smatrao je općom disciplinom

(znakovnim sistemima) o jezicima. Razvoj semiotike kao opće nauke o znakovnim sistemima imao je utjecaja i na stilistiku. Zahvaljujući svojoj širokoj koncepciji, koju je postulirao još Saussure, stilistika je “stalno nastojala da u sebe inkorporira, kao jedan svoj dio, svakako najvažniji po značenju, i samu lingvistiku”, pa je sasvim razumljivo što je i stilistika, prije svega lingvistička stilistika, postala dio semiotike, kao i književna stilistika, “budući da se književno djelo u semiotičkoj vizuri definiše kao estetski znak, te da se u tom smislu konstituisala i tzv. semiotička estetika” (Vuković 2000: 45). Radoje Simić smatra da stilistika ima “središnje mjesto među semiološkim disciplinama” (Simić 1991: 251). Stilističari semiotičke orijentacije nisu zadovoljni teorijom izbora i teorijom norma / otklon. Zato što teorija izbora sve svodi na neuhvatljivu sinonimiju, eliminira kombinatoriku i što se ne zna da li se izbor odnosi samo na markirana sredstva ili na sva jezička sredstva. Što se tiče druge teorije, ona nije sasvim jasno odredila šta se podrazumijeva pod normom, a šta pod otklonom.

Najveći broj semiotičkih teorija o stilu problem stila rješava preko funkcioniranja znaka, u najširem smislu; znak se ne svodi samo na prirodni jezik, što stilistici daje mogućnost da se proširi i na druge znakovne sisteme. Predstavnicima ovih teorija smatraju da je za stil važna uloga spoljašnjih i unutrašnjih svojstava znaka te da je konfiguracija polja znaka podložna promjenama “koje nastaju pomjeranjem rasporeda elemenata u njemu. Svaka takva promjena utiče na efekte i učinke znakovnih struktura i neposredni je uslov stilskih pojava” (Vuković 2000: 46).

Proširivanje stilistike na druge znakovne sisteme zastupao je Žorž Molinije. Zalagao se za, kako je on nazvao, semiostilistiku, koja bi na intersemiotičkom i transemiotičkom nivou “proučavala homologiju i interferenciju stilskih svojstava svih (verbalnih i neverbalnih) umjetnosti” (Vuković 2000: 47).

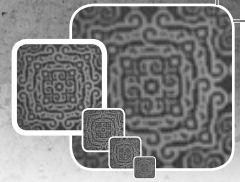
Saussure je isticao da riječi nisu isključivo fonetski fenomen, već da mogu biti realizirane i putem pisma, a to se često gubilo iz vida. Zapoštljao se nivo izraza. Danas se pismo proučava s raznih aspekata: historijskog, filozofskog, lingvističkog... i stilističkog. Neki lingvo-

stilističari smatraju da pisani izgled teksta nije beznačajan; grafija i interpunkcija mogu biti nosioci određenih lingvističkih vrijednosti. Interpunkcija u književnom tekstu može imati najvažniju ulogu i biti glavni nosilac emocija i efekata. Roman Ingarden govori o tome da pismo pri čitanju ima modificirajuću ulogu. “Štampani znaci se... ne shvataju u svom individualnom fizičkom obliku, nego analogno sa glasovima – kao idealni tipovi, i u tom obliku se povezuju sa akustičkim oblikom riječi” (Ingarden 1971: 12).

Danas se razvija grafostilistika kao jedna nova lingvostilistička grana.

Dugo se rečenica smatrala najvećom invarijantnom jedinicom. Ali, već početkom XX stoljeća pojavljuje se više disciplina koje se zanimaju za nadrećenični nivo. Najpoznatije su lingvistika diskursa (teksta), analiza diskursa, pragmatika diskursa itd. Međutim, nijedna nije potpuno definirala šta je zapravo diskurs, odnosno tekst. Lingvisti na diskurs gledaju kao na jezičku jedinicu najvišega ranga. Definišu ga kao tematski i stilski tip organiziranog izražavanja. U njemu može biti više tekstova, a u tekstu se može ukrštati više diskursa. Po svom predmetu diskurs je višedisciplinarni (književni, žurnalistički, politički, religijski) i žanrovski raznolik (molitva, reportaža, homilija, književni žanrovi). Za nas je bitna činjenica da Koen pojam diskursa izjednačava sa Saussureovim pojmom parole “(...) ono što je Sosir kasnije nazvao ‘govorom’, a što se danas najčešće označava kao diskurs” (citirano prema Vuković 2000: 94).

Rolan Bart je tekstu posvetio veliku pažnju, mada je tvrdio da nije imao namjeru graditi teoriju teksta, ali je bio svjestan da je takva teorija neophodna. On je, oslanjajući se na istraživanja Saussurea i Claudea Lévi-Straussa, u “Elementima Semiologije (1967), istina sa određenom rezervom, vidi kao ono sredstvo, onaj metajezik, kojim će biti ostvaren dublji prodor u tajnu tog fenomena”. Tekst vidi kao tkanje i naglašava da tekst uzima kao gotov proizvod, “jedan gotov veo, iza kojeg se drži više ili manje skriven smisao (istina)”, a u tom tkanju naglašava generativnu ideju da se tekst sačinjava, “izrađuje većitim pletenjem” (citirano prema Vuković 2000: 95). Normalno, stilistika teksta veoma je povezana s organiziranjem jedinica i elemenata.

Kako je tekst sastavljen od jedinica koje se vežu jedna na drugu, linearno, u stilističkom smislu veoma je važan način nadovezivanja. Ipak, Saussure se smatra i “krivcem” zbog zaostajanja stilistike teksta za stilistikom dorečeničnog nivoa. Zaostajanje je uvjetovano samom razvojnom linijom lingvistike, gdje se išlo od manjih jedinica ka većim. Bez obzira na brojne probleme, stilistika teksta je u usponu. Ideje velikih lingvista XX stoljeća, Saussurea, Jakobsona, Chomskyog, Benveniste i dr. primjenjuju se u oblastima istraživanja diskursa i teksta.

Lozanski profesor Jean-Michel Adaman vrši rekonstrukciju stilistike koja bi poslužila kao alternativa klasičnim stilističkim studijama i analizi teksta i diskursa, oslanjajući se, u dobroj mjeri, na učenje Saussureovog učenika Ballya.

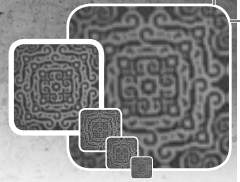
U *Kursu* nije sve onako kako je tumačio Saussure. Čak ni mnogim interesantnim Saussureovim zapažanjima nije dat veliki značaj, kao, npr., Saussureovom oduševljenju za matematički pristup jeziku. Saussure je prvi lingvist koji je naglašavao da je za adekvatan opis organizirane jezičke strukture potrebno uvođenje matematičkih analiza i formula, što će vjerovatno pod Saussureovim utjecajem uraditi Solomon Marcus u *Matematičkoj poetici* (Nolit, Beograd, 1974), makar u najmanjoj mjeri. Svakako da je značajno i prodiranje statističke metode u lingvistiku. Stilistika je do primjene statistike bila maglovi-ta i nejasna lingvistička disciplina, previše prepuštena subjektivnim kriterijima i ocjenama. Statistička metoda nudi egzaktne podatke, samim tim i potrebnu mjeru naučnosti u vrednovanju stilističkih pojava s lingvističke tačke gledišta; jezičkom izrazu daje precizne podatke originalnog i poetskog u odnosu na svakodnevno itd.

Saussure je bio i pionir razmišljanja o odnosu jezik – društvo. Zanimao se za utjecaj društvenih okolnosti na život jezika. Danas se govori o sociolingvističkim istraživanjima, a ona se temelje na varijantnosti jezičkog sistema, što znači da se jezik ispoljava u različitim varijantama, zavisno od toga ko njime govori, kome i zašto. Sociolingvistika se zalaže za utvrđivanje strukturalnih karakteristika svih tipova diskursa (poetskog, naučnog itd.).

Poznato je da se Saussure bavio anagramima u latinskim saturnin-skim stihovima, kod Homera, u Nibelunzima, u Rig-Vedi, ali šta su oni, čini se, nije bilo sasvim jasno ni samom Saussureu. Jakobson je bio oduševljen “fonizirajućom poetikom” koju je Saussure otkrio. Starobinski, koji je publikovao mali broj tih istraživanja, smatra da Saussureova teorija i analiza foničkih figura, primarno anagrama, i njegova čuvena predavanja spadaju u Saussureova “najsmjelija i naj-lucidnija otkrića... Izvesne Sosirove analize anagrama kao da otkri-vaju začuđujuće perspektive našem uvidu u prirodu poetske reči, koja je u stanju... da prevaziđe linearnost oznake prozne beside” (Sa-ussure 1977: 45).

Na kraju, mora se reći da su Saussureovi lingvistički pogledi bili izlo-ženi kritici, čak i od strane njegovih učenika, ali se mora i priznati da je pripadnicima mnogih škola i smjerova Saussureov pogled na jezik bio polazna osnova za stvaranje novih teorija. Dovoljno je spomenuti pripadnike praške škole, glosematičare, kao i Martineov funkciona-lizam.

Možemo zaključiti da su sve Saussureove dihotomije, naročito one temeljne: jezik (kao sistem) / govor (primjena sistema u komunikaci-ji); sinhronija / dijahronija; jezički znak: označeno (pojam, značenje) / označitelj (glasovna ili slušna slika); vrste odnosa u jeziku: sinta-gmatski / asocijativni, na neki način utjecale, odnosno da su bile zna-čajne za razvoj stilistike, tačnije – lingvističke stilistike.

Literatura

Antoš, Antica (1974): *Osnove lingvističke stilistike*, Školska knjiga, Zagreb.

Bally, Charles (1951): *Traité de stylistique française* (III izdanje), Pariz.

Ćorac, Milorad (1982): *Metaforski lingvostilemi*, Privredno-finansijski zavod, Beograd.

Giro, Pjer (1964): *Stilistika*, Izdavačko preduzeće “Veselin Masleša”, Sarajevo.

Ingarden, Roman (1971): *O saznavanju umetničkog dela*, SKZ “Književna misao”, Beograd.

Ivić, Milka (1978): *Pravci u lingvistici*, Državna založba Slovenije, Ljubljana.

Jakobson, Roman (1966): *Lingvistika i poetika*, Nolit, “Sazvežđa”, Beograd.

Jović, Dušan (1975): *Lingvostilističke analize*, Biblioteka društva za srpskohrvatski jezik i književnost, Beograd.

Jović, Dušan (1975a): “Osnovni principi lingvostilističkih opisa”, *Živi jezici*, br. 1–4, Beograd.

Kajzer, Wolfgang (1973): *Jezičko umetničko delo*, SKZ, Beograd.

Kovač, Nikola (1981): “Književno djelo kao zatvoreni sistem”, u: Đurčinov, M.; Koljević, N.; Kovač, N.; Kulenović, T.; Lešić, Z.; Petković, N.: *Moderna tumačenja književnosti*, Svjetlost, Sarajevo.

Kovačec, August (2001): “Ferdinand de Saussure i strukturalizam”, u: Glovacki-Bernardi, Z.; Kovačec, A.; Mihaljević, M.; Halwachs, W. D.; Sornig, K.; Penziger, S.; Schrod, R.: *Uvod u lingvistiku*, (prevela Zrinka Glovacki-Bernardi), Školska knjiga, Zagreb.

Lešić, Zdenko (1981): “Stil kao predmet nauke o književnosti”, u: Đurčinov, M.; Koljević, N.; Kovač, N.; Kulenović, T.; Lešić, Z.; Petković, N.: *Moderna tumačenja književnosti*, Svjetlost, Sarajevo.

Minović, Milivoje (1985): *Uvod u nauku o jeziku*, Svjetlost, Sarajevo.

Pavlović, Milivoj (1969): *Problemi i principi stilistike*, Zavod za izdavanje udžbenika / Socijalistička Republika Srbije, Beograd.

Petković, Novica (1981): “Poetika avangarde kao avangarda poetike”, u: Đurčinov, M.; Koljević, N.; Kovač, N.; Kulenović, T.; Lešić, Z.; Petković, N.: *Moderna tumačenja književnosti*, Svjetlost, Sarajevo.

Radenković, Ljubiša (1974): *Lingvostilistika i strukturalizam u nauci o književnosti i nastavi književnosti*, Naučna knjiga, Beograd.

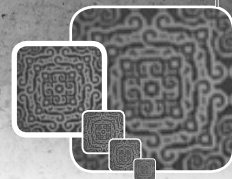
Starobinski, Žan (1990): *Kritički odnos*, Knjižarnica Zorana Stanojevića, Sremski Karlovci.

Simić, Radoje (1991): *Uvod u filozofiju stila*, Svjetlost, Sarajevo.

Vuletić, Branko (1976): *Fonetika književnosti*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb.

Izjava autora o nepostojanju sukoba interesa i poštivanju općih etičkih kodeksa:

Autor potvrđuje da ne postoji nikakav stvarni ili mogući sukob interesa vezan za ovaj tekst te da je tekst napisan u skladu s etičkim kodeksima prema preporukama COPE (Committee of Publishing Ethics).

THE SIGNIFICANCE OF FERDINAND DE SAUSSURE FOR THE DEVELOPMENT OF LINGUISTIC STYLISTICS

Abstract: Ferdinand de Saussure is considered to be one of the greatest linguists of all times. He was a man of outstanding sense for scientific theory and a man who made a great impact on his students. He is recognised to be the founder of so called Geneva School and Structural linguistic. In fact, the structuralism rests on the ideas that de Saussure was the first to voice in public. Numerous structuralism schools will have de Saussure's interpretations of language as the base of their teaching. His pupil Charles Bally had conceived the descriptive stylistics upon de Saussure's dichotomy of language and thus created the affective stylistics which treats and describes the style of language as a system. For the development of linguistic stylistics, it is important that one study the style on the basis of de Saussure's teaching given in the framework of the Prague School, known as the School of Functional Stylistics, then the Russian Formalist teaching and other teachings too. This paper will show that Ferdinand de Saussure's impact on stylistics and linguistic stylistic has been a very inspirational one, given his standing that a language should be considered primarily on the synchronous plane, and that the internal legality of the linguistic structure and function of the language are to be studied as a systems of expressive characters. This will have an impact to the development of one of the most important principles in linguistic stylistics – The Principle of Choice.

Keywords: Ferdinand de Saussure, Charles Bally, Trubetzkoy Roman Jakobson, language, speech, style, affectivity, linguistic sign, system, synchrony, diachrony, structuralism.